

سخن نخست

همان‌گونه که در شماره‌ی پیشین مهرگانی درباره‌ی اهمیت زبان در اندیشه‌ورزی‌ها و به‌طور خاص در عالم موسیقی‌شناسی سخن رانیدیم، در این شماره‌ی دوفصلنامه‌ی مهرگانی به ترجمه‌ی سخنرانی یکی از مهم‌ترین فیلسوفان و نظریه‌پردازان هنر مدرن در باب آنالیز موسیقی اقدام کرده‌ایم. این ترجمه اختصاص دارد به سخنرانی تئودور آدورنو (۱۹۶۹-۱۹۰۳) فیلسوف و منتقد اجتماعی مطرح آلمانی که موسیقی‌شناس و آهنگساز نیز بوده و بخش اعظم نوشته‌هایش درباره‌ی هنر و به‌طور خاص در مورد موسیقی است. آدورنو چند ماه پیش از فوتش در ۲۴ فوریه ۱۹۶۹، به ایراد سخنرانی‌ای تحت عنوان «درباره‌ی مسئله آنالیز موسیقی» پرداخته که بازتاب‌دهنده‌ی دیدگاه تخصصی‌تر وی به موسیقی و آنالیز موسیقی است و ازین رو ترجمه‌ی نظریات وی در این مورد می‌تواند مورد توجه علاقه‌مندان آنالیز موسیقی واقع شود. آدورنو در این سخنرانی با روش خاص خود به تبیین مفهوم آنالیز در موسیقی و بررسی شیوه‌های آنالیز می‌پردازد و در جمع‌بندی کلی‌ای که صورت می‌دهد دو گونه موسیقی را از هم تفکیک می‌کند: گونه‌ای که به‌طور کلی از «بالا» به «پایین» جریان دارد؛ یعنی از «کلیت» به «اجزا»؛ و آن گونه که از «پایین» به «بالا» یعنی از «جزء» به «کل» سامان یافته است. بدین‌سان، بسته به این که کدام یک از این دو گونه بر ساختار موسیقی غالب باشد، به همان شکل آنالیز را نیز به سمت خود سوق خواهد داد. مترجم انگلیسی مکس پدینسن، متن را از روی نواری که صدای سخنرانی ضبط‌شده، بر روی کاغذ پیاده و ترجمه کرده است و از آنجا که این متن از ترجمه‌ی انگلیسی به فارسی برگردانده شده، هم یادداشت‌های مترجم انگلیسی را در بر دارد و هم یادداشت‌های مترجم فارسی. ازین رو برای تفکیک یادداشت‌های مترجم انگلیسی و مترجم فارسی برخلاف شیوه‌ی معمول مقالات مهرگانی از هر دو نوع یادداشت‌های پانویس و پی‌نوشت استفاده شده است: پانویس‌ها برای توضیحات مترجم فارسی و پی‌نوشت‌ها برای توضیحات مترجم انگلیسی.

پیش‌تر گفته بودیم که مهرگانی نقد آثار مکتوب و آثار شنیداری را نیز در سرلوحه کار خود قرار داده و از شماره‌های پیشین بخش نقد نیز به مجموعه مقالات مهرگانی گنجانده شده است. در بخش نقد این شماره به نقد کتاب «اقتصاد موسیقی: فرایند تولید، بازاریابی و فروش محصولات» (به همراه بررسی نظام اقتصادی موسیقی ایران) نوشته محمدرضا آزاده فر پرداخته‌ایم که ارتباطی مستقیم با حوزه‌ی فعالیت مهرگانی ندارد ولی به دلیل محدودیت در کارهای پژوهشی داخلی و اهمیت موضوع کتاب، آن را در برنامه‌ی این شماره‌ی مهرگانی قرار داده‌ایم.

در بخش مقالات تألیفی چند مقاله داریم که از نظر موضوع و شیوه‌ی نگرش به موضوع در خور توجه‌اند. نرگس ذاکر جعفری در مقاله‌اش با عنوان «پیشینه‌ی تنبک در تاریخ موسیقایی ایران» به جست‌وجوی ساز تنبک در رسالات کهن موسیقی، منابع تاریخی و منابع تصویری دوره‌های ایلخانی تا پایان صفویه می‌پردازد. نتیجه‌ی این مطالعه نشان می‌دهد تنبک که اصلی‌ترین ساز کوبه‌ای در موسیقی دستگاهی از عصر قاجار تا امروز به شمار می‌آید، در دوره‌های پیشین از چنین جایگاهی برخوردار نبوده است. از سویی دیگر حضور تنبک در تصاویر مربوط به نمایش معرکه‌گیران و همچنین توصیف تنبک به عنوان ساز معرکه‌گیران و مقلدان در منابع تاریخی و همچنین رساله‌ای موسیقایی، حاکی از این است که این ساز کمتر در موقعیت‌های بزمی کاربرد داشته است. تنبک از جمله سازهایی است که به تدریج شأن اجتماعی‌اش دچار تغییر شده و جایگاهش از مراتب پایین اجتماعی به مهم‌ترین ساز کوبه‌ای موسیقی در موسیقی دستگاهی تغییر یافته است. همچنین مؤلف مقاله با مراجعه به منابع تصویری و مکتوب به این موضوع می‌پردازد که تنبک را در گذشته به جای آنکه بر روی پا نهند، زیر بغل می‌گرفته

و می‌نواخته‌اند و پس از تثبیت شدن تنبک به عنوان اصلی‌ترین ساز کوبه‌ای موسیقی دستگاهی که نوازنده از حالت ایستاده به صورت نشسته تغییر موقعیت داده، محل قرار گرفتن این ساز در دست نوازنده نیز تغییر یافته و از زیر بازو بر روی پای نوازنده واقع شده است.

پویا سرایی در مقاله‌اش با عنوان «چالش مفهوم «موسیقی دستگاهی» در مطالعات زیبایی شناختی موسیقی ایران» با بازنگری به حوزه‌ی مفهومی موسیقی دستگاهی تلاش کرده آن را از موسیقی کلاسیک ایرانی تفکیک نماید. وی نشان می‌دهد که ویژگی‌های زیبایی شناختی این دو گونه موسیقایی، کاملاً منفک از یکدیگر هستند. در این میان حوزه‌ی موسیقی دستگاهی وسعتی بسیار بیشتر از موسیقی کلاسیک ایرانی داشته و منبعی است برای زایش دیگر گونه‌های غیر کلاسیک موسیقی ایرانی.

عبدالله عبدی در مقاله‌ای تحت عنوان «ارایه الگویی از ریتم تصادفی با وزن متغیر در موسیقی با استفاده از دنباله‌های ریاضی»، ساختاری نو از ریتم ارائه داده است که موسیقی‌دان می‌تواند بر روی الگوی پیشنهادی ریتمیک مطرح‌شده، ملودی خود را استوار کند.

یاران مهرگانی:

نرگس ذاکر جعفری

پویا سرایی

آروین صداقت‌کیش

امیر مازیار